

Skärgårdsfågelfaunan på Valsörarna år 2018

RALF WISTBACKA, MARTTI HARIO, ERIK ISAKSON & PASI REUNANEN

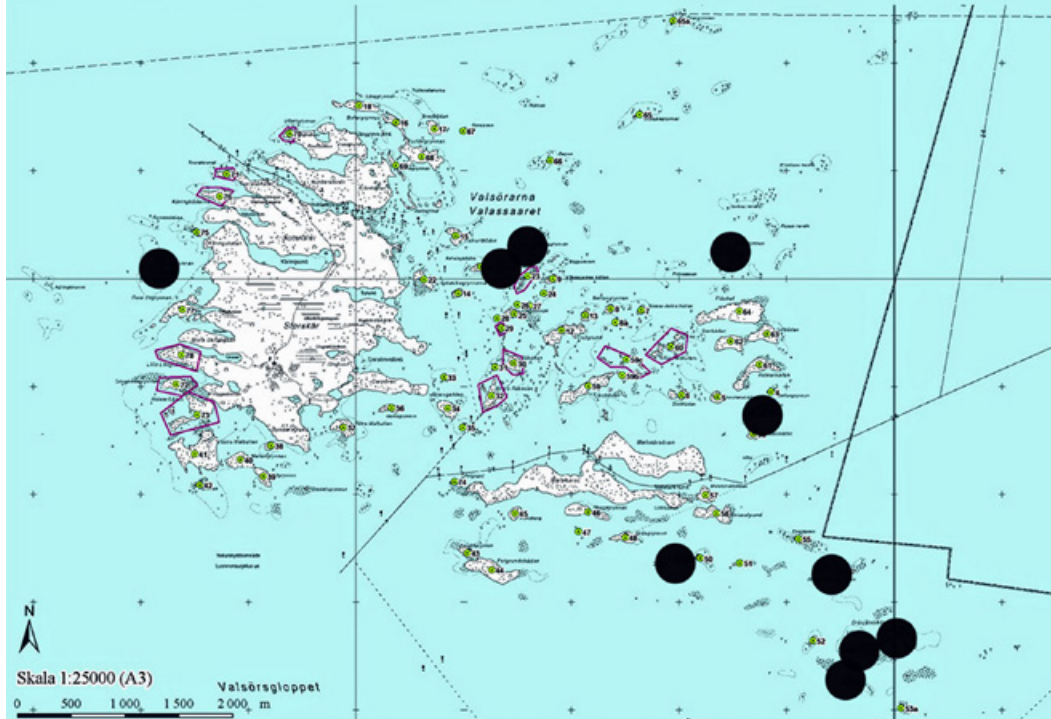
En utförligare version finns på www.oa.fi/om_oss/rapporter

Bakgrund och metoder

Ostrobothnia Australis r.f. har sedan år 1996 regelbundet låtit utföra fågelinventeringar på Valsörarna för att dokumentera de förändringar som sker i fågelfaunan. Arbetet utgör en fortsättning på den monitorering som Olavi Hildén inledde på 1950-talet. Skärgårdsfågelfaunan inventeras sedan år 1996 på 80 grynnor samt på 5 små områden på de stora holmarna d.v.s. Tuorelarevet och Norra Käringbådan på Ebbskäret, Holsterbådan och Lilla Långbådan på Storskäret och Uttersgrynnan på Norderstören (figur 1). Antalet svärtor karterades år 2018 i hela arkipelagen. Inventeringen utfördes i enlighet med anvisningar av Koskimies och Väisänen (1988). Inventeringen gjordes av Ralf Wistbacka, Martti Hario, Erik Isakson och Pasi Reunanen.

Vädret under inventeringen

Vädret var sommaren 2018 mycket gynnsamt för fågellivet och för fågelinventerare. Under den första inventeringsperioden för fågelskär 17–23.5 (M. Hario, R. Wistbacka) hade sommarens värmebölja redan etablerat sig och vindarna var måttliga. Endast en dag stördes arbetet av vinden men då inventerades de objekt som finns på och invid den västra delen av huvudöarna. De holkar för storskrake som placerats ut på fågelskären 2016–2017 inventerades under denna period. Vädret var tjänligt även då kläckningen i de tidiga ejderbona kontrollerades, skrak- och knipholkarna på huvudöarna genomgicks och svärtorna inventerades 9–14.6 (E. Isakson). Under den andra inventeringsperioden

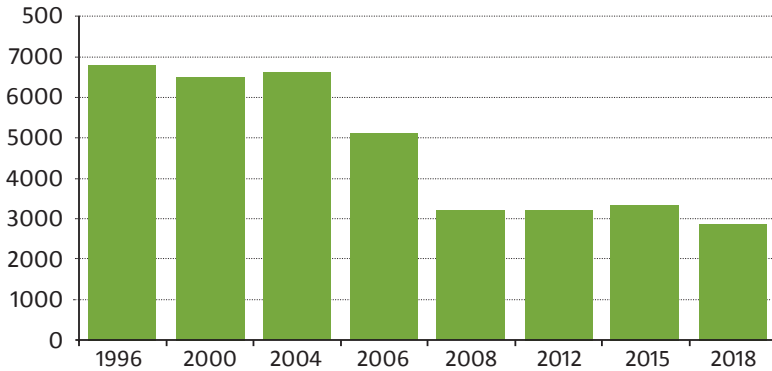

Figur 1. Undersökningsområdet på Valsörarna med de tio bästa fågelskären år 2018 utmärkta.

för fågelskär (14–21.6; M. Hario, E. Isakson) var vädret tillfälligtvis svalare och vindstyrkorna beaktansvärda. Vind och regn hindrade likväl arbetet endast under ett dygn. Tobisgrissla och tordmule inventerades under tiden 30.6–4.7 (R. Wistbacka, P. Reunanen). Under den perioden var vädret igen tjänligt och inventeringar kunde göras varje morgon 1–3.7. Försommaren 2018 karakteriserades också av en ovanligt låg havsvattennivå. Endast under ett par tillfällen nådde havsvattnet någon centimeter över medelvattennivån. I övrigt låg nivån mellan -10 och -30 cm. Fågelskären torde således inte ha påverkats negativt av variationer i havsvattennivån.

Skärgårdsfåglarna år 2018

Totalt noterades 2 857 fågelpar av 36 arter, som kan anses vara typiska för fågelskär och andra skärgårdsmiljöer (märkta med * i artförteckningen nedan). Antalet häckande fågelpar var år 2018 något lägre än under perioden 2008–2015. Under perioden 1996–2004 var parantalet mellan 6 500 och 6 800, var-

Figur 2. Antalet par av 36 arter på Valsörarna 1996–2018.

efter det häckande fågelbeståndet har halverats (fig. 2). Nedgången i antalet par är anmärkningsvärt stor och beror i huvudsak på att tobisgrissla, fiskmåsar och ejder minskat markant.

Bland de tio vanligaste arterna hittas arter som drar nytta av människan (fiskmåsar, gråtrut och skrattmåsar) men fågelfaunan domineras ändå av mer genuina skärgårdsfåglar som tobisgrissla, tordmule, silvertärna, vigg, ejder, svärta och gräsand. Silltruten hör inte längre till de tio vanligaste arterna och på plats elva återfinns överraskande nog sädesärlan. I det följande presenteras uppgifter om enskilda arter och data jämförs med resultat och referenser i Wistbacka & Sundell (2015). Arternas hotgrad anges enligt den senaste utvärderingen (Tiainen m.fl. 2016)

Sångsvan* *Cygnus cygnus* 0 par

Sångsvanen håller flerstädes i Österbotten på att etablera sig på fågelskär. I Larsmo skärgård påträffades 11 par år 2016 (Granholt m.fl. 2016) och på Hällgrund i Nykarleby skärgård häckade ett par 2015. Även i Jakobstads skärgård noterades ett par på ett skär i yttre skärgården år 2018. På Valsörarna torde sångsvanen ännu föredra att häcka i små sjöar på huvudöarna men läget kan förändras i framtiden. Vid Trekantbådan noterades nämligen ett icke häckande par.

Knölsvan* *Cygnus olor* 24 par

Sammanlagt hittades 24 bon i området under den första inventeringsrundan. Vi

såg ytterligare åtta icke häckande par, vilka möjligen kommer att rekryteras till det häckande beståndet. Knölsvanarna är inte knutna till fågelskär och par förekommer förmodligen även i andra delar av arkipelagen. Parantalet har kontinuerligt ökat och under rådande klimatbetingelser kan det öka ytterligare. År 2004 noterades 6 par, 2006 7 par, 2008 9 par, 2012 9 par och år 2015 17 par.

Grågås* *Anser anser* 21 par

År 2018 noterades 17 bon av grågås på Valsörarna under den första inventeringsrundan medan ytterligare fyra häckande par noterades under den andra rundan. Bona låg öppet på strandängar eller väl dolda i enrisbuskar. Havsnörnen hade tagit en ruvande grågås. Efter nedgången år 2004–2008 har grågåsen ökat, men ökningen förefaller ha stannat av. Grågåsen har sedan år 2000 ökat i hela Kvarkenregionen och till skillnad från Valsörarna har ökningen fortsatt efter 2010; t.ex. i Larsmo skärgård (Granholm m.fl. 2016). År 2004 häckade 8 par, 2006 5 par, 2008 2 par, 2012 21 par och år 2015 19 par.

Kanadagås* *Branta canadensis* 0 par

Under inventeringarna 2018 påträffades inga häckande kanadagäss. År 2004 häckade 1 par, 2006 1 par, 2008 0 par, 2012 0 par och år 2015 0 par.

Vitkindad gås* *Branta leucopsis* 0 par

Den vitkindade gåsen var en nykomling i området år 2012. År 2015 sågs tre par men inga bon hittades. År 2018 noterades inga tecken på häckning. I Torsö skärgård häckar de längst ut på de yttersta skären, men arten verkar ha svårt att etablera sig på Valsörarna. År 2004 noterades 0 par, 2006 0 par, 2008 0 par, 2012 1 par och år 2015 3 par.

Kricka *Anas crecca* 0 par

Krickan förekommer sällan på de fågelrika yttre grynnorna och föredrar mera skyddade skärgårdsområden. Ett par krickor sågs i en göl på Södra Råbådan, men torde inte ha häckat där. År 2004 häckade 1 par, 2006 0 par, 2008 0 par, 2012 2 par och år 2015 0 par.

Gräsand* *Anas platyrhynchos* 57 par

Majoriteten av de par som påträffades verifierades med bofynd och endast till

en del baseras bedömningen på observationer av adulta fåglar. Bona var i regel väl gömda i växtligheten och ofta dolda under havtornsbuskar. Även enrissnår var särdeles populära. Under den första inventeringsomgången påträffades två bon i de 63 konstgjorda skydd som placerats ut för ejder. En av honorna togs av havsörn/mink medan den andra kullen kläcktes. Även en annan hona togs på boet av en okänd predator. Gräsandpopulationen på Valsörarna torde ha ökat efter år 2010. Detta kan till en del bero på bättre boletande år 2015 och 2018. År 2004 noterades 12 par, 2006 8 par, 2008 21 par, 2012 33 par och år 2015 48 par.

Stjärtand* *Anas acuta* 1 par

Ett par stjärtänder påträffades på Rankelskatan i maj. År 2004 hittades sammanlagt 10 par och nedgången har varit konstant sedan år 2006. Arten är klassad som starkt hotad (EN) i Finland (Tiainen m.fl. 2016). År 2004 häckade 10 par, 2006 2 par, 2008 3 par, 2012 2 par och år 2015 0 par.

Bläsand* *Anas penelope* 0 par

Under inventeringarna sågs inga bläsänder vid fågelskären. Arten är klassad som sårbar (VU) i Finland. År 2004, 2006, 2008 och 2012 noterades inga par vid fågelskären. År 2015 noterades 2 par.

Skedand* *Anas clypeata* 14 par

Skedanden häckar något senare än gräsanden, men den är lika skicklig att gömma sitt bo och blir lätt förbisedd. De tre bon som hittades lokaliserades under den andra inventeringsrundan. I övrigt baseras uppskattningen på observationer av par i maj. År 2004 häckade 2 par, 2006 7 par, 2008 9 par, 2012 4 par och år 2015 8 par.

Bergand* *Aythya marila* 0 par

I likhet med inventeringen år 2012 och 2015 påträffades inga bergänder. Under 1970-talet häckade ca 100–120 par på Valsörarna (Hildén m.fl. 1978). Därefter har minskningen varit kraftig och under 1990-talet har populationen varierat mellan 2 och 6 par. Arten är klassad som starkt hotad (EN) i Finland. År 2004 noterades 3 par, 2006 3 par, 2008 1 par, 2012 0 par och 2015 0 par.

Vigg* *Aythya fuligula* 61 par

Viggen är svår att inventera då populationerna i regel har ett överskott av hanar. Häckningen kan dessutom inledas från maj–juli, vilket gör boletning svår. Arten är klassad som starkt hotad (EN) i Finland. Parantalet för år 2018 baserar sig i första hand på 56 bofynd i kolonier av skrattmåsar och silvertärnar. Av observationerna av adulta från den första omgången har endast godkända fåglar, som uppehållit sig i omedelbar närhet av fågelskären. Jämfört med år 1996 har beståndet minskat. Variationen i antalet par 2004–2012 är dock anmärkningsvärt stor och det förblir oklart hur stor andel som utgörs av bofynd. År 2004 107 par, 2006 69 par, 2008 113 par, 2012 34 par och år 2015 108 par.

Svärta* *Melanitta fusca* 89 par

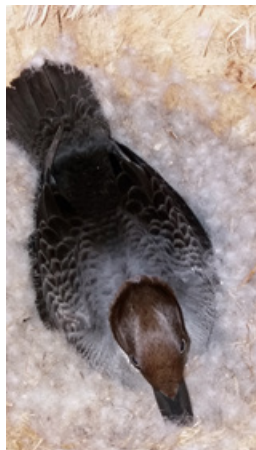
Svärtnan häckar mycket senare än de andra andfågeln och boet hittas ofta i enrisbestånd på högre belägna områden av grynnan. Inventering av svärta på Valsörarna med hjälp av boletning torde vara omöjlig att utföra på grund av de svårgenomsökta landytorna. En betydande del av svärtnorna torde häcka på huvudöarna. Räkningen av par enbart vid fågelskären kan därför inte användas för att utvärdera utvecklingstrender. År 2018 noterades endast tre par svärta vid fågelskären. Ett bo hittades på Rackelgrynnan S. Denna hona togs av en havsörn. År 2016 har OA återupptagit inventeringen av beståndet genom att räkna antalet par i hela arkipelagen. Åren 1978 och 1990 noterades i hela arkipelagen 300 par, 2006 210 par, 2008 122 par, 2016 118 par och år 2017 95 par. År 2018 hittades 89 par och 8 ensamma hanar. Trenden är nedåtgående och situationen förvärras av att unproduktionen var obefintlig 2016 och 2017 (Wistbacka m.fl. 2017, 2018a). Arten är klassad som starkt hotad (EN) i Finland.

Ejder* *Somateria mollissima* 151 par

Ejderen var igen den vanligaste andfågeln på Valsörarnas fågelskär då den har passerat viggen och svärtnan i antal. Antalet har ökat märkbart sedan år 2015. En noggrannare studie presenteras i en artikel i detta nummer av OA-Natur (s. 41–47).

Knipa *Bucephala clangula* 1 par

Vi noterade ett häckande par i området. Ett pilotförsök för inventering av

Figur 3–4. Bolådorna för ejder blev ingen succé år 2018. På bilden kontrollerar Martti Hario ett ejderbo beläget mellan tre bolådor. En av skrakholkarna togs i bruk av en knipa – den första holkhäckningen sedan 1970-talet. Foton: Ralf Wistbacka.

knipor med hjälp av knipholkar har inletts år 2016. Antalet knipholkar på fågelskären är dock endast fyra och på huvudöarna finns ytterligare tre. Det par som häckade bodde i en skrakholk på Fläsket. Knipholkarna på fågelskären och huvudöarna var tomma. År 2004 häckade 0 par, 2006 0 par, 2008 0 par, 2012 8 par och år 2015 0 par. År 2012 kan rastande knipor ingå i det angivna antalet.

Småskrake* *Mergus serrator* 36 par

Småskraken är inte lätt att inventera enär häckningarna inleds sent och flyttande fåglar kan ingå i alltför tidigt utförda inventeringar. Genom boräkning är det mycket svårt att uppskatta antalet häckande småskrakar. De bolådor som satts ut åt ejder lämpar sig också för småskrake men detta år hittades inga bon i lådorna vid kontrollen i slutet av juni. I Torsö skärgård häckade en småskrake i bolåda för roskarl med gott resultat. Uppskattningen av beståndet baseras i första hand på par (vanligen ett till två par) invid lämpliga häckningsskär. Inga grupper med potentiellt flyttande småskrakar räknades med. Arten är klassad som starkt hotad (EN) i Finland. Observationerna av småskrake har varit rätt stabilt mellan 24 och 36 par de senaste åren. År 2004 häckade 13 par, 2006 20 par, 2008 33 par, 2012 28 par och år 2015 24 par.

Storskrake* *Mergus merganser* 26 par

Storskraken inleder i regel häckningen tidigt i april–maj men även senare häckningar kan hittas. Storskraken häckar gärna i holkar eller under sommarstugor. På Valsörarna har bona vanligen placerats under enrisbuskar eller stora stenar och är omöjliga att hitta om inte honan flyger upp ur boet. Inför inventeringen år 2018 hade inventeringsmetodiken förbättrats genom utsättande av 41 holkar för storskrake på fågelskären. I dessa påträffades 10 bon. Det totala antalet år 2018 baseras på den första genomgången. På Gråsjälsbådan, där inga holkar finns, hittades liksom år 2015 5 bon. Tre av dem hade plundrats. Inget av de bon som fanns i holkar hade plundrats enligt inventeringen i maj. Detta gällde även de 6 bon som fanns i de 12 holkarna på huvudöarna. På Valsörarna förekommer numera skogsmård och det är därför befogat att följa med kläckningsresultatet i holkarna. Mården kan vara mycket effektiv på att döda ruvande fåglar och plundra äggkullar. År 2015 räddades en storskrakhona från stugan på Mellangrynnan dit den sökt sig genom skorstenen – i brist på bättre boplatser. År 2018 häckade en storskrake i en holk som satts upp på ett uthus invid stugan! Storskrakhonan, som envetet häckar i stationens utedass, må utgöra ett typexempel på att fågelhonor envist håller fast vid den boplat de en gång valt. De nya holkarna duger inte; och dasset torde nog vara mer mårdsäkert. Arten är klassad som sårbar (VU) i Finland. År 2004 noterades 16 par, 2006 10 par, 2008 22 par, 2012 24 par och år 2015 24 par.

Strandskata* *Haematopus ostralegus* 15 par

Strandskatan häckar tidigt i maj och är en synlig och ljudlig art medan den har ungar i juni. Strandskatan häckar solitärt, och söker sig gärna till tärn- och måskolonier. Beståndsuppskattningen bygger på observationer från båda inventeringsomgångarna. En revirkartering gjordes för att undvika att något par räknades två gånger. Antalet strandskator på Valsörarna har varierat mellan 11 och 20 under inventeringarna år 2004–2015. Ingen trend ses i fråga om beståndsutvecklingen. År 2004 häckade 15 par, 2006 11 par, 2008 20 par, 2012 17 par och år 2015 16 par.

Rödbena* *Tringa totanus* 20 par

Rödbenan häckar ofta invid mås- och tärnkolonier och placerar boet på strandängar. År 2018 hittades inga bon. Beståndsuppskattningen baseras på

bägge inventeringsomgångarna. Antalet häckande rödbenor på Valsörarna minskade kontinuerligt under åren 2004–2012. Årets resultat med 20 par är likväldigt i klass med förekomsten år 2004 och 2015. Kanske arten har återhämtat sig? På 1970-talet uppskattades likväldigt dess parantal vara 100 (Hildén m.fl. 1978). Arten har på senare tid minskat överlag och den är klassad som sårbar (VU) i Finland. År 2004 noterades 28 par, 2006 13 par, 2008 16 par, 2012 7 par och år 2015 26 par.

Storspov* *Numenius arquata* 0 par

Under de senaste 20 åren har spoven främst häckat på de större öarna (Ebb-skär, Storskär och Norderstören). I årets inventeringar noterades inga häckande par på fågelskären. Arten räknas till de nära hotade (NT). I Larsmo fanns det rätt rikligt med storspov på fågelskären ännu år 2016 (Granholt m.fl. 2016). År 2004 1 par, 2006 0 par, 2008 1 par, 2012 0 par och år 2015 0 par.

Drillsnäppa* *Actitis hypoleuca* 1 par

En ensam drillsnäppa sågs på Lill Oxgrynnan. Den kan dock lika gärna ha häckat på Storskäret. Drillsnäppa torde inte häcka på själva fågelskären.

Roskarl* *Arenaria interpres* 10 par

Roskarlen häckar oftast solitärt invid mäs- eller tärnkolonier men då beståndet var rikligare kunde flera par häcka på samma holme. Inga bofynd gjordes. Observationerna avser antal par med betoning på den andra inventeringsomgången. Roskarlarna var tydligt associerade med kolonier av silvertärna, fisktärna och skrattnås. Ungproduktionen torde vara avgörande för roskarlens fortbestånd och unproduktionen och faktorer som påverkar den borde klargöras! I Torsö skärgård har predatorgråtrutar inverkat negativt och detta kan vara fallet även på Valsörarna. De två skär där häckningslådor för roskarl placerades ut år 2017 beboddes inte av roskarl år 2018. I Hällgrundsnejden har roskarlarna årligen använt häckningslådor och kläckningsresultatet har varit gott.

År 1996 noterades 54 par men därefter minskade beståndet till 38 par år 2004. Under åren 2004–2012 har antalet häckande roskarlar fortsättningsvis minskat. Roskarlen räknas numera till de hotade arterna med hotgraden starkt hotad (EN). År 2004 häckade 38 par, 2006 24 par, 2008 24 par, 2012 10 par och år 2015 15 par.

Kustlabb* *Stercorarius parasiticus* 2 par

Kustlabben etablerade sig på Valsörarna under 1940-talet. Under 1970- och 80-talen häckade 2–3 par och beståndet var stabilt under flera årtionden fram till slutet av 1990-talet. På 2000-talet har arten ökat något och beståndet har varierat mellan fem och åtta par. År 2018 konstaterades ett häckningsrevir på Rankelskatan. I övrigt noterades ett par på Långgrynnan i maj och ett par på Uttersgrynnan i början av juli. Det kan dock handla om samma par. Vid Gråsgrynnan och Petgrundsbådan sågs kustlabbar bland annat den 1.7 men det är oklart var de häckar. År 2004 noterades 5 par, år 2006 5 par, 2008 8 par, 2012 6 par och år 2015 4 par.

Skrattmåsar* *Larus ridibundus* 337 par

Under år 2018 häckade det hittills största antalet skrattmåsar på Valsörarna. Antalet par bestämdes genom räkning av bon. Antalet är i stort sett dubbelt så stort som år 2012 och 2015. De flesta kolonierna fanns detta år i området kring Gråsjälsbådan men en stor koloni fanns på Stor Oxgrynnan. Kolonierna är i likhet med tärnkolonierna mycket populära häckningsplatser för vigg. Observationerna i juni och juli tydde på att häckningen helt misslyckats i skrattmåskolonierna på Myndansteinan och på grynnan SW om Gråsjälsbådan. Endast på Stor Oxgrynnan föreföll ungprouktion ske. Arten är klassad som sårbar (VU) i Finland. Den första häckningen på Valsörarna konstaterades så sent som år 1987 (Hildén & Hario 1993). År 1996 häckade 35 par, 2000 42 par, 2004 127 par, 2006 68 par, 2008 75 par, 2012 134 par och år 2015 146 par.

Dvärgmåsar* *Hydrocoloeus minutus* 24 par

År 2015 noterades 14 födosökande dvärgmåsar längs huvudöarnas västra stränder den 19.5 och senare sågs fyra par på fågelskären under häckningstid. Inga bofynd gjordes och hade dvärgmåsarerna byggt sina bon nära vattenlinjen torde högvattnet ha tagit dem år 2015. Tre bon av dvärgmåsar har år 2016 rapporterats från Riksdagsgrynnan av Erik Isakson (Hägg 2017). År 2018 föreföll dvärgmåsen på allvar ha etablerat sig på Valsörarna och 21 bofynd gjordes. Ytterligare noterades tre par på Riksdagsgrynnan. Den största kolonin (14 par) fanns år 2018 på grynnan väster om Gråsjälsbådan W. Den 19.6 höll ungarna på att kläckas men redan den 3.7 var de flesta adulta fåglarna borta. Det är således möjligt att även dvärgmåsarerna utsattes för predation.

Fiskmåsar* *Larus canus* 242 par

Fiskmåsen var den mest talrika fågeln år 2015 även om antalet halverats jämfört med vad det var under perioden 1996–2006. Den häckar både solitärt och i kolonier. De största kolonierna fanns år 2015 på Oboleskatan; d.v.s. västra udden av Långgrynnan (49 par), Bräbådan (42 par), grynnan väster om Gråsjälsbådan (43 par) och Båtslaggrynnan (42 par). År 2018 var motsvarande antal i kolonierna 3, 7, 27 och 12. En betydande nedgång (75 %) har således skett i kolonierna och inga nya har uppstått. Fiskmåsen var år 2018 den sjätte vanligaste arten på Valsörarna. År 2015 påverkades fiskmåsens häckning mycket negativt av de höga havsvattennivåerna och det var inte möjligt att inventera kolonierna genom boräkning, bland annat därför att det inte är säkert att alla par lagt nya kullar. På de platser där häckningen uppenbart spolierats av högvattnet förutsatte vi att fåglarna skulle varna för att de skulle räknas som häckande par. Det är således möjligt att antalet uppskattades i överkant år 2015. Ifall antalet år 2018, på holmar där boletning gjordes, baserades enbart på bofynd skulle det vara betydligt lägre; kring 200 par.

Enligt Jakobsson & Wistbacka (2015) var Valsörarna det enda undersökningsområdet där fiskmåsen minskat 2013. Denna nedgång har accelererat och fiskmåsarerna finns nu utspridda i små grupper här och var på fågelskären. Orsaken till nedgången är således knappast en generell nedgång i beståndet, enär fiskmåsen i själva verket hade ökat i nästan alla andra referensområden i Kvarken–Bottenviken 1990–2013 (Jakobsson & Wistbacka 2015). I Larsmo hade ökningen fortsatt fram till år 2016 (Granholm m.fl. 2016). Det är mer sannolikt att nedgången beror på lokala predatorer som havsörn, gråtrut, kråkfåglar, mink och mårhund. Predatorgråtrutarna i Hällgrunds skärgård åt ungar av andra gråtrutar, silltrut, fiskmåsar och skratmåsar. Det vore synnerligen

Figur 5.
Dvärgmåsen
etablerade sig
på fågelskären
på Valsörarna år
2018. Akvarell
av Juha Ilkka.

angeläget att kartera vilka faktorer som inverkar på fiskmåsens nedgång på Valsörarna. Populationen var den minsta konstaterade sedan 1954 och på en alarmerande låg nivå jämfört med perioden 1996–2006. År 2004 noterades 1 765 par, 2006 1 150 par, 2008 462 par**, 2012 479 par och år 2015 639 par.

(**) Omräknat till antalet ad $\times$ 0,7 var antalet år 2008 646 par.

Silltrut* *Larus fuscus* 23 par

På Valsörarna registrerades år 2015 49 par d.v.s. numerären var densamma som år 2008. År 2008 var tydligen inledningen för en period av nedgång för silltruten. Efter år 2015 blev nedgången än mer tydlig. Vid besök i silltrutkolonierna i den östra skärgården i samband med karteringen av ejderns kläckningsframgång år 2017 (Wistbacka m.fl. 2018b) framgick att silltruten blivit extremt fåtalig jämfört med 2015. Att denna nedgång gällde hela Valsörsområdet framstod klart vid inventeringen år 2018. Silltruten förekom här och var i arkipelagen men egentliga kolonier noterades inte. Silltruten har år 2016 klassats som starkt hotad (EN) som en följd av en kraftig nedgång i hela landet. I Jakobstadsnejden har förekomsten bibehållits oförändrad fram till 2018 men i Karleby har en märkbar nedgång noterats (Juhani Hannila, pers. komm.) och detsamma torde gälla för norra Kvarken (Risto Juvaste, pers. komm.). Belastningen av de klassiska miljögifterna torde ha minskat (Hario & Nuutinen 2011, Wistbacka opubl.data) och orsakerna till nedgången torde vara predation på vuxna fåglar och ungar av predatorer som havsörn, gråtrut, mink, mårddhund m.m. Silltrutens situation har förmodligen märkbart förändrats av att havsörnen spridit sig till silltrutens förekomstområden i insjönejderna. Förhållandena på övervintringsområden torde också inverka och undersökningar av unga trutars överlevnad under sina första levnadsår vore mycket angelägna. År 2004 häckade 103 par, 2006 134 par, 2008 49 par**, 2012 67 par och år 2015 49 par.

(**) Omräknat till antalet ad $\times$ 0,7 var antalet år 2008 67 par.

Gråtrut* *Larus argentatus* 310 par

Antalet häckande gråtrutar var år 2012 rekordstort då 463 par noterades. Antalet var igen lägre år 2015 då 374 par påträffades. Ökningen, som hade varit kontinuerlig sedan år 1996, verkade ha planat ut och år 2018 hade en tydlig nedgång skett. De största kolonierna fanns även detta år på Gråsjälsbådan

(84 par), Gråsjälsbådgrynnan (83 par), Båtslaggrynnan (43 par) och på Båtslaget (43 par). Inga effekter av tiaminbrist i form av döda vuxna gråtrutar eller ungar noterades år 2018 (Balk m.fl. 2009, Sylvander 2013). År 2004 häckade 362 par, 2006 395 par, 2008 193 par**, 2012 463 par och år 2015 374 par.

(**) Omräknat till antalet ad×0,7 var antalet år 2008 270 par.

Havstrut* *Larus marinus* 14 par

Havstruten häckar solitärt och parantalet baserar sig främst på resultaten från första omgången. En revirkartering gjordes för att undvika att en del par räknades två gånger. Havstruten försöker dölja sina häckningar genom att bygga bon på små och låglänta grynnor. Merparten av bona torde numera finnas på höglänta skär. Havstrutpopulationen ökade från 13 till 30 par år 1996–2006 men minskade därefter och nedgången ser ut att ha fortsatt år 2018. Arten är i Finland klassad som nära hotad (NT). År 2004 häckade 26 par, 2006 30 par, 2008 16 par, 2012 18 par och år 2015 23 par.

Skräntärna* *Hydroprogne caspia* 1 par

Skräntärnkolonin på Vörboas Hällon försvann år 2001, eventuellt som en följd av störning orsakad av mink (Warén 2003). Från och med år 2004 har 1–3 par häckat i undersökningsområdet. År 2018 påträffades endast ett par. Skräntärnan klassas som en nära hotad (NT) fågelart. År 2004 häckade 1 par, 2006 2 par, 2008 3 par, 2012 2 par och år 2015 1 par.

Fisktärna* *Sterna hirundo* 32 par

Antalet häckande fisktärnor har varierat mycket under perioden 1996–2012. År 2000 räknades 19 par och år 2012 endast tre par. Märkbart stora förekomster har noterats 2004, 2006 och 2008. Detta medför att antalet fisktärnor i denna ytterskärgård visar en stark variation och att en utvecklingstrend är svår att fastslå. År 2004 noterades 140 par, 2006 85 par, 2008 116 par, 2012 3 par och år 2015 19 par.

Silvertärna* *Sterna paradisaea* 444 par

Silvertärnan var år 2012 den vanligaste skärgårdsfågeln på Valsörarna men föll år 2015 ner till tredje plats. År 2018 var den igen på första plats. Populationen har varit relativt stabil under perioden 1996–2015, med undantag av

år 2008. Det året var det totala antalet tärnor endast 400. År 2015 försvårade högvattnen förutsättningarna för boräkning på låglänta holmar, eftersom merparten av tärnorna lämnar holmarna ifall häckningen spolieras. Detta kan innebära att antalet silvertärnor beräknades i underkant år 2015. År 2018 bestämdes antalet i huvudsak genom räkning av bon, vilket ger den mest tillförlitliga uppskattningen av antalet par. De största kolonierna (>25 par) fanns på Gråsjälsbådan, Malhöusen, Bräbådan, Stor Oxgrynnan, Skutgrynnan, Myndansteinan W och grynnan väster om Gråsjälsbådan. I början av juli konstaterades att Bräbådan tömtes på tärnor. På Myndansteinan W fanns 3.7 ännu ca 200 silvertärnor men antalet ungar var lågt. En kartering av även tärnornas ungtproduktion vore således önskvärd. År 2004 noterades 515 par, 2006 523 par, 2008 253 par, 2012 629 par och år 2015 499 par.

Tordmule* *Alca torda* 792 individer (396 par)

Tordmulebeståndet har under åren 2006–2018 varit rätt så stabilt och har ökat betydligt från 1996. År 2018 fanns de största tordmulekolonierna på Valsörarna på Gråsjälsbådgrynnan (88 par; 135 par år 2015), Båtslaget–Båtslaggrynnan (60 par; 80 par 2015), Gråsjälsbådan och grynnan sydväst om Gråsjälsbådan (190 par; 80 par 2015) och Skutgrynnan (30 par; 50 par 2015). Antalet hade ökat märkbart på Gråsjälsbådan medan en svag nedgång skett i de övriga kolonierna. Merparten av tordmularna fanns likväl nu samlade på de yttersta holmarna av Valsörarna med betoning på Gråsjälsbådan och Gråsjälsbådgrynnan. Pekka Peura undersökte tordmulens ungtproduktion år 2015 och noterade att kolonierna på Båtslaget och Båtslaggrynnan var övergivna den 13.7.2015. År 2013 har han noterat att minskar ödelagt häckningar på Vörboas Hällon och grynnan söder om den. Vörboas Hällon, grynnan söder om den och holmarna öster om den var i likhet med Långgrynnan och Bräbådan så gott som tomma på tordmular år 2018. Undersökningar av tordmulens och tobisgrisslans ungtproduktion vore en mycket värdefull del av karteringen av tillståndet på fågelskären i Valsörarkipelagen och det vore mycket angeläget att de kunde återupptas. År 2004 noterades 603 ind., 2006 865 ind., 2008 906 ind., 2012 874 ind. och år 2015 800 ind.

Tobisgrissla* *Cepphus grylle* 718 individer (359 par)

Tobisgrisslan var tidigare den mest talrika skärgårdsfågeln på Valsörarna. Den

häckar numera i kolonier på steniga grynnor på de yttersta skären. År 1996 räknades 6 380 individer. Under perioden 2004–2012 har beståndet av tobisgrissla minskat till endast 982 individer. Arten är klassad som starkt hotad (EN) i Finland. Nedgången verkade år 2015 ha planat ut och beståndet var år 2015 något större än år 2012. Mellan år 2015 och år 2018 hade beståndet oroande nog minskat med 41 % och endast 718 tobisgrisslor noterades. Detta är den lägsta noteringen under 2000-talet. På grynnan sydväst om Gråsjälsbådan (59 par; 52 par år 2015) var antalet oförändrat. På Gråsjälsbådgrynnan (37 par; 95 par år 2015) hade antalet minskat en aning liksom även i fråga om tordmulen. På Skutgrynnan (62 par; 74 par år 2015) och skären kring Malhöusen (Mellangrynnan, Malskärshällan och Diskbådan) var antalet oförändrat. På Båtslaget–Båtslaggrynnan (43 par; 88 par år 2015) hade antalet halverats och på Bråbådan (15 par; 88 par år 2015) och Långgrynnan fanns endast ca en fjärdedel av beståndet kvar. På skären öster om Båtslaggrynnan; Vörboas Hällon, Mellangrynnan, och Nissas-Antos bådan fanns inga tobisgrisslor kvar år 2018. Överlag var dessa skär nästan helt tomma på fågel. Vår bedömning är att tobisgrisslans nedgång tilltagit och att tordmulens ökning avstannat. Nedgången har varit speciellt märkbar på skären nordost om huvudöarna. År 2004 4 724 ind., 2006 2 700 ind., 2008 1 662 ind., 2012 982 ind. och år 2015 1 218 ind.

Ladusvala *Hirundo rustica* 0 par

Ladusvalbon söktes inte med samma effektivitet som förut på fågelskären. De största mängderna ladu- och hussvala hittas vanligen på huvudöarna. Vid Valsörarnas biologiska station hittades år 2018 7 par och vid fyren 3 par. År 2004 häckade 5 par, 2006 3 par[†], 2008 15 par[†], 2012 2 par och år 2015 0 par.

(†) = De flesta torde ha häckat på huvudöarna.

Hussvala *Delichon urbicum* 0 par

Under år 2018 registrerades inga häckande hussvalor i undersökningsområdet. Tidigare har de flesta hittats på Långgrynnan men på fiskarbastun fanns nu inga hela svalbon. Vid Valsörarnas biologiska station hittades år 2018 5 par och vid fyren och båthuset i Båtviken 8 par. En betydande del häckade i konstgjorda bon som OA placerat ut. År 2004 fanns 10 par, 2006 15 par[†], 2008 5 par[†], 2012 0 par och år 2015 0 par.

(†) = De flesta torde ha häckat på huvudöarna.

Figur 6. Silvertärnan matar sin flygga unge. Foto: Ralf Wistbacka.

Ängsplärka* *Anthus pratensis* 21 par

Den häckande populationen av ängsplärka ute på grynnorna har varierat mellan 16 och 50 par under 1996–2015. År 2018 noterades endast 21 par och skärplärkan var något mer allmän än ängsplärkan. Största delen av ängsplärkorna på Valsörarna häckar förmodligen på de stora öarna med öppna hedar, vilka inte ingår i inventeringsområdet. Som en följd av bl.a. utarmningen av de huvudsakliga häckningsmiljöerna (åkrar och myrar) har ängsplärkan minskat och hör nu till de nära hotade (NT) arterna. Förekomsten av ängsplärka på Valsörarna verkar variera en hel del och det kan vara svårt att fastställa någon trend. År 2004 24 par, 2006 16 par, 2008 42 par, 2012 24 par och år 2015 50 par.

Skärplärka* *Anthus petrosus* 28 par

Skärplärkan är strikt knuten till den yttre skärgården och finns numera spridd över hela Valsörarnas arkipelag och på steniga uddar av de stora öarna. Den första häckningen konstaterades år 1962 på Gråsjälsbådan. Antalet par har varierat märkbart 2004–2015 – kanske en följd av variationer i inventeringarnas intensitet? Eftersom den är en typisk skärgårdsfågel borde den inventeras särdeles noggrant. År 2004 35 par, 2006 13 par, 2008 26 par, 2012 13 par och år 2015 21 par.

Sädesärla* *Motacilla alba* 39 par

Sädesärlan är en generalist som också trivs på steniga och karga skärgårdsholmar. Den finns på var och varannan holme. Utgående från observationerna under bägge inventeringsrundorna bedömdes antalet par vara 39. Trenden är således svagt negativ. År 2004 häckade 82 par, 2006 58 par, 2008 62 par, 2012 41 par och år 2015 58 par.

Stenskvätta* *Oenanthe oenanthe* 23 par

Stenskvättan är en nära hotad (NT) fågelart i Finland. År 2018 häckade 23 par stenskvättor i undersökningsområdet. Eftersom arten är nära hotad är det skäl att särskilt notera den under inventeringarna. Beståndet på Valsörarna har varierat mellan 23 och 59 par. År 2004 häckade 41 par, 2006 27 par, 2008 59 par, 2012 34 par och år 2015 32 par.

Kråka* *Corvus corone cornix* 21 par

Den häckande kråkpopulationen har kontinuerligt ökat ute i skärgården. Under år 2012 hittades dock endast 9 par på grynnorna. År 2018 hittades 21 par på fågelskären men antalet kråkor som använde fågelskären som skafferi var säkerligen betydligt större. År 2004 häckade 18 par, 2006 19 par, 2008 24 par, 2012 9 par och år 2015 16 par.

Mosnäppa *Calidris temminckii* 1 ad.

En adult identifierades på basis av flyktlätet den 21.5 på Oxgrynnan.

Ärtsångare *Sylvia curruca* 15 par

I årets inventering registrerades 15 par ärtsångare på holmarna. Förmodligen är det en följd av det varma vädret. År 2004 noterades 7 par, 2006 3 par, 2008 13 par, 2012 3 par och år 2015 1 par.

Gulsparv *Emberiza citrinella* 1 par

Gulsparven häckar här och var på huvudöarna, ett par noterades även på Västra Malbulten. År 2004 1 par, 2006 och 2008 0 par, 2012 1 par, år 2015 0 par.

Sävspurv *Emberiza schoeniclus* 10 par

Sävspurven var överraskande riklig ute på holmarna sommaren 2018. De

platser där sjungande hanar noterades var rätt karga jämfört med de vassrika strandängar den torde föredra. Det är möjligt att en stor del av observationerna inte handlar om häckande par.

Regelbundna sorkcykler i skärgården – men inte på fastlandet

Till skillnad från fastlandet var år 2015 var ett veritabelt sorkår på Valsörarna och på flertalet holmar sågs sorkgångar och sorkar i ängsväxtligheten. Det samma gällde åren 2017–2018. Åkersorkar sågs på de större skären ännu i juni 2018. Jagande tornfalk sågs här och var i skärgården. Inga tecken på förekomst av hökuggla sågs trots den stora invasionen hösten 2017.

Vinnare och förlorare

Det häckande fågelbeståndets storlek har i stort sett halverats efter år 2004. Detta är synnerligen oroväckande och orsakerna borde klargöras och reella åtgärder vidtagas. Jämfört med år 2015 har inga större förändringar skett. Minskningen kan i första hand tillskrivas ejderns och på senare tid även tobisgrisslans och fiskmåsens tillbakagång. Andra arter som minskat märkbart är vigg, svärta, silltrut, rödbena, roskarl, stjärtand och skrانتärna. Ängsdiplärkan har minskat överlag i Finland men på Valsörarna är en klar trend svår att fastslå. Berganden har försvunnit helt. Arter som märkbart ökat under 2000-talet är tordmule, skrattmå, dvärgmå, gråtrut, gräsand, grågås, knölsvan och skärpiplärka. Särskilt glädjande är att tordmulen ökat. Skrattmåsen erbjuder skydd åt änder och vadare i sina kolonier. Grågås och knölsvan har ökat överlag i Österbotten. Fåglar som bibehållit sin numerär under 2000-talet är strandskata, silvertärna, kustlabb och kråka. Fisktärnan uppvisar kraftiga variationer i förekomsten och data för storskrake och småskrake medger inte någon säker trendavvägning. Man kan förvänta sig att sångsvan och vitkindad gås etablerar sig som nya häckande arter på fågelskären.

Skärgårdsfåglarnas häckningsframgång bör övervakas

Övervakningen av trenderna hos bestånden av skärgårdsfåglarna fungerar bra på Valsörarna men den utgör trots allt endast en del av bevakningen av tillståndet i fågelskärgården. Bakgrunden till de olika arternas beståndsutveckling förblir oklar och detta gäller speciellt till den del den styrs av häckningsframgången på Valsörarna. I dagens läge torde skärgårdsfåglarnas häckningsfram-

gång inte övervakas regelbundet och heltäckande i ett enda av de värdefulla skärgårdsområdena i Österbotten. Vi har således ingen möjlighet att på bred front införa nödvändiga fågelskyddsåtgärder i realtid, utan kan ofta bara konstatera att en del bestånd minskar. Fågelbestånden kan givetvis också lida av miljöförändringar längs flyttstråken och på övervintringsområden eller beskas av oljeutsläpp, miljögifter eller jakt.

För att bestånden skall kunna bibehållas stabila är likväl en lyckad förökning ett absolut villkor. År 2018 konstaterades att äggplundring och i viss mån predation på vuxna fåglar och ungar (ejder, silvertärna, skrattmåsar m.m.) har skett på en stor del av de undersökta öarna. I figur 1 presenteras de tio bästa fågelskären år 2018. De kan tjäna som ett index för var skärgårdsfåglarna bedömde läget som acceptabelt då häckningarna inleddes. Läget försämrades nog på en del skär under häckningens lopp. Båtslaget–Båtslaggrynnan är ett speciellt problematiskt område då där regelbundet ses mink. Mårdhunden och räven torde kunna simma till alla skär i Valsörsarkipelagen. Detsamma gäller för minken som kan simma 3–4 km ifall läget det förutsätter.

Det område där fågeltätheten på skären minskat 2015–2018 och där ejdern haft mest märkbara problem med kläckningen år 2018 sammanfaller i alla fall rätt bra med den rapporterade förekomsten av mink och mårdhund.

Figur 7. Silvertärnunge skyddsfärg kommer till sin rätt i strändernas svall.

Foto: Ralf Wistbacka.

Det område som avses är den nordöstra delen av arkipelagen från Långgrynnan till Nissas-Antosbådan. En samverkan med andra predatorer (havsörn, havstrut, gråtrut, kråka och korp) är helt möjlig och predation förekom även i övriga delområden.

För att kunna optimera fågelskyddet är det viktigt att utreda vilka faktorer som är de avgörande med tanke på de olika arternas häckningsframgång. Detta arbete kunde lämpligen göras inom ramen för en doktorsavhandling. Särdeles viktiga aspekter är att klargöra vilken effekt korpen (se Luostarinen 2010) och uttern har på skärgårdsfågeln. År 2018 observerades tre korpar besöka Obboleskatan på Långgrynnan i början av juni och korp observerades år 2015 på Trutgrund. Redan i dagens läge står det utan tvivel klart att fågelskyddsåtgärder som jakt på mårhund, mink och räv är av nöden! Det är också möjligt att beståndet av kråka borde reduceras. Man borde också kartlägga förekomsten av havs- och gråtrutar som är specialiserade på att ta ungar av andra skärgårdsfåglar.

OA inledde fångst av mårhund på Valsörarna vintern 2016–2017 och då fångades sju mårhundar av Erik Isakson. Vintern 2017–2018 fortsatte projektet men endast en mårhund fångades innan fångsten avbröts. Nu planerar Björkö Jaktvårdsklubb en systematisk jakt på mårhund med hundpatruller i stora delar av Björkö västra skärgård. Det är ett välkommet initiativ som förhoppningsvis kommer att bli framgångsrikt och långvarigt.

Tillkännagivande

Vi vill tacka stationschef Niclas Fritzén för samarbetet på Valsörarna 2018. Ytterligare vill vi tacka Ulf Rönnblad, Jens Håkans och Niclas Fritzén för säker leverans av inventerarna både till och från Valsörarna. Alla medarbetare kommenterade texten i rapporten och gav viktiga förslag till förbättringar. Inventeringen finansierades med bidrag av Svensk-Österbottiska Samfundet, Närings-, trafik- och miljöcentralen i Södra Österbotten och BirdLife Finland. Tack!

Referenser

Granholt, B., Jakobsson, R. & Wistbacka, R. 2016: Inventering av 73 fågelskär i Larsmo skärgård 2016 – samt utvärdering av förekomsten hos svärta, gråhakedopping, kustlabb, knölsvan och sångsvan i hela skärgården. — Jakobstadsnejdens natur r.f. (opublicerad rapport).

- Hannus, J.-J., Lillandt, H. & Lundberg, C.-A. 2012: Valsörarnas häckningsfågelinventering 2012. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).*
- Hario, M. & Nuutinen, J. 2011: Varying chick mortality in an organochlorine »strained» population of the nominate Lesser Blackbacked Gull *Larus f. fuscus* in the Baltic Sea — *Ornis Fennica* 88:1–13.
- Hildén, O., Hurme, T. & Taxell, C.-G. 1978: Häckfågelstudier och sträckobservationer på Valsörarna. — Särtryck ur Österbotten 1978.
- Hildén, O. & Hario, M. 1993. Muuttuva saaristolinnusto. — Forssan Kirjapaino Oy, Forssa. 317s.*
- Hägg, J. 2017: Valassaarten lintuasema 50v – Miehitys ja havainnot 2016. Verksamhetsrapport för Valsörarnas biologiska station år 2016. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).
- Hägg, J. & Kalliokoski, S. 1996: Valassaarten pesimälinnusto 1996. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).*
- Hägg, J., Hilditch, K. & Pesola, A. 2000: Valassaarten pesimälinnusto 2000. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).*
- Hägg, J. & Bäck, M. 2008: Valassaarten pesimälinnusto 2006. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).*
- Jakobsson, R. & Wistbacka, R. 2015: Fågelfaunan i Larsmo skärgård 1990–2013. — Jakobstadsnejdens Natur r.f. 147 s.
- Koskimies, P. & Väisänen, R.A. 1988: Linnustonseurannan havainnointiohjeet. — Helsingin Yliopiston eläinmuseo, Helsinki. 143 s.
- Luostarinen, M. 2010. Linnustoselvitys Espoon, Helsingin ja Sipoon merialueilla kesällä 2009. — *Tringa* 37: 124–132.
- Tiainen, J., Mikkola-Roos, M., Below, A., Jukarainen, A., Lehikoinen, A., Lehtiniemi, T., Pessa, J., Rajasärkkä, A., Rintala, J., Sirkiä, P. & Valkama, J. 2016: Suomen lintujen uhanalaisuus 2015 – The 2015 Red List of Finnish Bird Species. — Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. 49 s.
- Warén, T. 2003: Skärgårdsfågelinventeringen på Valsörarna 2002 samt jämförelser med år 2000. — *OA-Natur* 14: 39–45.
- Warén, T. 2004: Valsörarna – Fågelinventering 2004. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).*
- Wistbacka, R. & Sundell, M. 2015: Inventering av fågelfaunan på Valsörarna år 2015. — Ostrobothnia Australis r.f. (opublicerad rapport).
- Wistbacka, R., Isakson, E. & Reunanen, P. 2017: Kartering av svärtan och dess ungproduktion på Valsörarna år 2016. — *OA-Natur* 19: 19–27.
- Wistbacka, R., Isakson, E. & Reunanen, P. 2018a: Kartering av svärtan och dess ungproduktion på Valsörarna år 2017. — *OA-Natur* 20: 18–25.
- Wistbacka, R., Isakson, E. & Reunanen, P. 2018b: Kartering av ejderns kläckningsframgång på Valsörarna år 2017. — *OA-Natur* 20: 26–32.

(*) = Referenser för antalet par på Valsörarna i artpresentationerna och totala antalet par.